

Kötter Tamás
KATONÁK VOLTUNK

„Bizonyos, hogy semmiféle vadászat nem hasonlítható az embervadászathoz. Az is biztos, hogy akik elég hosszú ideig vadásznak fegyveres emberekre, és megkedvelték az ilyesmit, később mást nem is becsülnek semmire.”

(Hemingway: Kék vízen)

Homályos, szürke hajnalban, egy nyírfák és bokrok alkotta szűk erdősáv mögött gyülekeztünk, a földút két oldalán.

– Bontakozzanak szét, állítsák fel a géppuskákat, és várjanak az utasításomra! – adta ki a parancsot a főhadnagy. Mást nem kellett mondania, tudtuk a dolgunkat. A fegyvereinken és a szíjunkra fűzött tölténytáskákon kívül minden felszerelésünket levetettük, hogy harc közben könnyebben mozoghassunk, aztán egymástól négy-öt méter távolságra, csatárláncot alkotva elhelyezkedtünk és csak azután indulunk el, hogy a főhadnagy végignézett rajtunk, majd a kezével az erdő irányába mutatott. Még nem kelt fel a nap, amikor elértük a túloldalon a szélső fákat, és megpillantottuk a falut. Az omladozó templom, a minden rend nélkül szétszórt, szalmatetős házak alkotta település és köztünk úgy kétszáz méter szélesen egy rét húzódott; érezni lehetett a harmattól illatos fű átható illatát.

Az volt a terv, hogy a géppuskáink és az aknavetőink fedezete alatt egyetlen rohammal átvágunk a réten, megrohamozzuk a szélső házakban berendezett tüzfészeket, és még ugyanazzal a lendülettel be is vesszük a falut, miközben annyi partizánt ölünk meg, amennyit csak bírunk. Jó terv volt, de én azért nyugodtabb lettem volna, ha maradunk a már bevált módszernél: általában sikerült titokban megközelíteni a kiszemelt falut, hogy aztán magunk helyett partizánnak beöltöztetett ukrán segédszolgálatosokat küldjünk előre. Ilyenkor a helyiek sosem menekültek el. „Ezek a mieink!, Ezek a mieink!”, kiabálták a nők és az asszonyok, miközben kenyeret, tejet és vodkát osztottak az embe-

reinknek; a férfiak előszedték az előlünk elrejtett élelmiszert, felajánlották a lovaikat; mások keresztvetések közepette kívánták a szovjeturalom visszatértét, és azonnal feladták azokat, akik nekünk dolgoztak. Hogy ezt miért tették, sosem értettük. Nekünk azt mondták, éppen azért jöttünk Ukrajnába, hogy eltöröljük a szovjet uralmat, földet és keresztet hozunk a népnek. „Ezzel ti ne törődjete, ez politika! A ti dolgotok az, hogy minél többet megöljetek ezekből a banditákból”, mondta egy ízben a főhadnagy, amikor meghallotta, hogy miről beszélünk.

Sosem csaptunk le rájuk azonnal. Hagytunk nekik néhány órát, éppen csak annyit, hogy kialakuljanak a dolgok: mindenki kimutassa a foga fehérjét. De amikor lejárt az idő, bevonultunk a faluba, és elvégeztük, amit ilyenkor kellett: kiválogattuk a bujkáló partizánokat meg a segítőköt, és felakasztottuk vagy agyonlöttük őket. „Valakinek ezt a munkát is el kell végeznie. Néha ölnünk kell, hogy életben maradjunk”, mondta minden alkalommal a főhadnagy, mielőtt végrehajtottuk az ítéletet.

Ezúttal a partizánok vártak bennünket. Tudták, hogy szorosan a nyomukban járunk, és ezt nem is titkolták. Vonulásuk során félreérthetetlen jeleket hagytak hátra, mi pedig, mint egy szagot fogott véreb, követtük őket, bármerre mentek. A felderítőink fejszével szétzúzott feje, a sebesültek arcára kiülő borzalmas haláltusa, akik úgy voltak lekötözve, hogy belenyomták fejüket a halott bajtársuk felvágott gyomrába, azt üzentek nekünk: „Gyertek csak, így jártok ti is!”

- Nincs mit tenni, ezeknek vége - mondta a felderítők parancsnoka, egy hadnagy.

Egy tisztáson, még az előző évi ütközetekben a menekülő oroszok elhagyott, rozsdásodó fegyverei közt találtuk meg a felderítőink hulláit. A lábuknál fogva akasztották fel őket egy kiégett harckocsi csövére. A fejük a felismerhetetlenségig megégett és összezsugorodott a tűzben. Jöttünkre varjak rebbentek fel, és mindenütt gázolajszag terjengett. Körbeálltuk az égett szagot árasztó hullákat, a kialudt tüzek füstölgő köreit, és vártuk, hogy a főhadnagy mondjon valamit. Meg is szólalt:

- Micsoda barmok! Micsoda istenverte barmok! Miért nem tudnak otthon maradni és kivárni, amíg véget ér a háború? Miért nem bízzák ezt ránk, katonákra?

- Ha a helyükben lennék, engem senki sem kényszeríthetne erre - folytatta rövid szünet után, aztán végignézett a csapatunkon, és a szeme megakadt rajtam.

- Őrmester, magát sem, igaz?! - szegezte nekem a kérdést.

„Otthon!” Ez a szó nekem semmit sem jelentett. Amióta az eszemet tudom, úgy éreztem, hogy mindig is katona voltam, már annak születtem, de az is lehet, hogy az apám is annak szánt, amikor elültette a magját anyám hasában; az apám, akit nem ismertem, aki olyan gyorsan továbbállt, hogy még nevét sem volt ideje rám hagyni. A laktanyákban kaptam először rendes, meleg ételt és cigarettát meg cipőt. Szép summa ütötte a markomat, amit arra költhettem, amire csak akartam, és mindig volt fedél a fejem felett. A hadsereg gondoskodott rólam, és nem kért mást, mint engedelmességet. Ahol a sereg, ott az én otthonom, akartam volna mondani, de végül ezt nyögtem ki:

- Nem hát!

Nem akartam magamra vonni a haragját azzal, hogy kimondom, amit gondolok. Mi haszna lett volna? Meg úgyis tudtam, hogy az otthon emlegetése csak arra kell neki, hogy feltüzelje az embereink harci kedvét.

- Most meg kell ölnünk őket is - folytatta. - És a feleségüket, a gyerekeiket, de még az apjukat, anyjukat is ezeknek az istenverte hülyéknek.

De aztán lenyelte a dühét, és megparancsolta, hogy vágjuk le a holttesteket, és temessük el őket tisztességesen.

Nem értettük, hogy mi ütött a partizánokba. Eddig nem tettek ilyesmit. Odacsaptak nekünk, de az egész soha nem tartott tovább néhány percnél, aztán már fel is szívódtak. Talán túl régóta kergettük őket a komor ősfenyvesek, fehér törzsű nyírfaerdők, a rohadás szagot árasztó, szúnyogoktól hemzsegő, áthatolhatatlan mocsarak, az ihatatlan, feketén sötétlő vizű tavak közt meg a lustán kanyargó folyók ártereiben, elégük lett a szüntelen menekülésből, és mint a sebzett vadállat a kínzójával, most szembe fordultak velünk. Talán azt gondolták, elég messze csalogattak már bennünket a támaszpontjainktól, és végre eljött az ideje, hogy megbosszulják, amit addig faluról falura haladva műveltünk az övéikkel.

Felállítottuk a géppuskáinkat, elhelyezkedtünk a fák tövében, és mozdulatlanra válva fürkésztek a rétet és mögötte a házakat. Tudtuk, hiába adnak majd fedezőtűzet a géppuskák, hiába szagatják szét, borítják lángba az aknagránátok az ellenség fedezékéül szolgáló kalyibákat, néhányan közülünk biztosan fűbe harapnak, mialatt átjutunk a halálzónán. Végignéztem az embereimen: néhány újonc szemében láttam a félelmet, a pupillájuk sötétben telt volt, mint a puskacsó lyuka, a homlokukon veríték gyöngyözött. A halál, mint egy testetlen szörny, ott lebegett a fejük felett. A testüket ellepő izzadság odavonzotta a harcias vérszívókat; úgy dongtak körülöttük, mintha már hullák lennének. Én ezzel cseppet sem törődtem, a többi veteránhoz hasonlóan nekem ez a bevetés is szinte már rutinügy volt, nem több mint egy veszedelmes munkamenet. Hozzászóltam a halál gondolatához, már régóta a nyomomban járt, néha már a tarkómon éreztem a leheletét, de hiába ügyeskedett annyit, még mindig éltem, és ez bizakodással töltött el.

Az aknavetőink felgyújtották a szélső házakat. A tűzlepel gyorsan növekedett, hatalmas füstfelhőket préselt ki magából, amelyek hamarosan eltakarták a szemünk elől a falut, és sűrű homályba vonták a mezőt.

Az oroszok két nehéztarack bevetésével válaszoltak, amelyeket valószínűleg még a katonáik hagytak hátra a visszavonulás során az erdőben, és a partizánok most újra használatba vették őket. A becsapódó lövedékek megremegtették a földet és elszívták a tüdönkből a levegőt; a földhöz szorított arcunk minden robbanásnál nekiütődött a talajnak.

- Nem maradhatunk itt! Szétlőnek bennünket!

A főhadnagy megpróbálta túlkiabálni a robbanásokat, miközben a falu felé intett a kezével, jelezve, hogy támadjunk.

Már lemenőben volt a nap, amikor magunk mögött hagytuk a falut. Nem akartunk hullákkal éjszakázni. Indulás előtt felgyújtottuk a házakat. Úgy ropogott a tűz, mintha egy óriás keze roppantaná össze a száraz gerendákat. A lángok vörösre festették a látóhatárt, az égett emberszag beleitta magát az egyenruhánkba, és sokáig elkísért bennünket. Még három hónapig vonultunk, miközben újabb és újabb

horizontokat festettünk vörösre a tüzeinkkel. A főhadnagy azt mondta, semmi sem maradhat, ami segíthetné az ellenséget vagy menedéket nyújthatna neki. De hiába perzseltünk fel falvakat, hiába öltünk meg annyi partizánt, amennyit csak bírtunk, hiába lőttünk agyon vagy akasztottunk fel falusiakat, nem költözött béke a környékre, mindig volt, aki olajat öntsön a tűzre.

Mindenre jól emlékszem: a párafelhőt árasztó erdőben töltött nappalokra és éjszakákra, a rajtaütésekre, az égő házak fényére, a partizánokra, akik darázként dongtak körülöttünk és le-lecsaptak a fák között szétszóródott oszlopunkra. Most is előttem van a főhadnagy szikár alakja a vállán himbálózó géppisztollyal, ahogy megpróbálja elhessegetni a körülöttünk ólalkodó halált.

„Zárkózzanak fel! Senki ne maradjon le! Figyeljenek oldalra is! Örmester, nógassa már az embereit!”

Gondja volt ránk, mint egy jó apának a gyerekeire. A sűrű erdő nappali sötétjében, égő, kivörösödött szemmel, szinte vakon tapogatózva nyomultunk előre, és megriadtunk a talpunk alatt szétporló száraz faágak hangjától; úgy ropogtak, mint a csontok; de ő velünk volt, és próbált lelket önteni belénk. Olyan volt, mint aki sohasem alszik, mindig a dolgokon tartja a szemét, és név szerint számon tart bennünket. Ezért aztán sosem panaszkodtunk sem a hidegre, sem a fák közt megszoruló melegtől fullasztó hőségre, sem fáradtságra, sem éhségre, sem a testünket ellepő vérszívók hadára – szó nélkül teljesítettük a parancsait, vakon követtük mindannyian.

Nyár végére a parancsnokaink megelégteltek a viselt dolgainkat, és visszarendeltek bennünket az erdőből. Addigra már olyanok voltunk, mint a lángoló szemű, lesoványodott farkasok. Senkin nem maradt egyetlen gramm zsír sem, eltűntek a tokák, a pocakok, hosszú izmaink úgy rajzolódtak ki a bőrünk alatt, mintha megnyúztak volna bennünket. Sokan elestek a partizánokkal vívott szüntelen összecsapásokban; mindenféle fertőzéseket kaptunk a kisebb tavak zavaros zöld vizétől, mert a tiszta vizű folyók túl messze voltak egymástól – kolera, tífusz tizedelt bennünket.

„Ne felejtsetek el, akárhol jártok, akármit csináltok, ti mindig katonák lesztek”, búcsúzott el tőlünk a főhadnagy, amikor hazaértünk és megkaptuk a leszerelési papírjainkat. A Magyar Királyi Honvédség nem tartott igényt sem a mi szolgálatunkra, sem az övére.

„Örüljenek neki, hogy ennyivel megúszták”, mondta az ezredes, amikor lezárta az ügyet. „És arról, amit ott csináltak, senkinek se beszéljenek! Megértették?!”

Megértettük.

Ment, ki merre látott. Én egy gyárban helyezkedtem el, mert valamiből élni is kellett.

Hosszú idő után beköszöntött az életembe a béke.

De nem tartott sokáig.

A románok árulása után az oroszok betörték az Alföldre, hogy hosszú és véres páncéloscsatában legyőzzék a mieinket, és megállíthatatlanul tovább nyomuljanak nyugat felé. Nem kellett hozzá hadvezérnek vagy tisztnek lenni, hogy az ember lássa, hamarosan Budapest alatt lesznek. Az a hír járta, hogy a kommunisták ünnepére, november hetedikére tervezik bevenni a várost, hogy ezzel is kedveskedjenek Sztálinnak.

A gyárból rajtam kívül minden épkézláb férfit elvittek katonának. Már hallani lehetett az orosz nehéztüzérség morajlását, de én még mindig a gép mellett álltam. Csupa nő, gyerek és öregember volt körülöttem; amikor végignézttem rajtuk, úgy éreztem, hogy semmire sem vagyok jó.

Ekkor jelent meg a főhadnagy tisztiszolgája, akit velünk együtt szereltek le, de úgy látszott, hogy azóta is vele maradt, és most egykori parancsnokunk futárnak használta. Üzenetet hozott a főhadnagytól, amely úgy szólt, hogy másnap jelentkezzem egy bizonyos címen, mert a haza és persze a főhadnagy újra ígényt tart a szolgálataimra. Mindezt szóban mondta el, semmilyen papírt nem mutatott, de mégis boldogan engedelmeskedtem neki, mert jobb volt engedelmeskedni ennek a váratlan parancsnak, mint bármi más, ami a leszerelésem óta történt velem.

A megadott címen valamiféle állami hivatal volt, de erre már csak a mindenütt szétdobált, megtaposott papírlapok emlékeztettek. Sima képű hivatalnokok helyett most elszánt arcú, katonás tartású férfiak töltötték meg az épület auláját, folyosóit. A régi bajtársaim mellett sok új embert is találtam ott, egészen fiatal, szinte már gyerekemberektől kezdve a Nagy Háborút is megjárt veteránokig. Mind azért jöttek, hogy harcoljanak az oroszok ellen.

Jó volt újra hallani a főhadnagy hangját, és engedelmeskedni a parancsainak, jó volt fegyverrel a vállukon vonuló férfiak közt lenni. Ahogy annak idején Ukrajnában, amikor úgy bukkantunk elő az erdőből, mint a kísértetek, hogy rémülettel töltsük el a környéket. Igen, valamikor így volt. És most úgy látszott, visszatérnek azok az idők.

Ropogósan új egyenruhákat és német fegyvereket kaptunk, amitől még nagyobb lett a harci kedvünk. Tele voltunk önbizalommal, így vártuk az oroszokat. „Most megmutatjuk, hogy mit érünk!”, biztatott bennünket a főhadnagy, és mi hittünk neki. Csak úgy zengett a harci induló, nehéz bakancsaink felverték az üres utcákat, ahogy a külvárosokban húzódó front felé tartottunk.

Amikor aztán megérkeztek az oroszok, kiderült, hogy sokkal több ágyújuk, tankjuk, repülőjük és katonájuk van, mint nekünk meg a németeknek; hogy ekkora erővel szemben nem sokat érünk a fene nagy harci kedvünkkel. *Ha nem is könnyen, de elkezdtek legyilkolni bennünket.* De azért látszott, hogy tartanak tőlünk, és főleg a tűzérségükben bíznak.

Bár a névsorból minden egyes nap újabb és újabb neveket kellett törölni, a hideg, a tűz és a nélkülözés poklában mégis ötvenkét napig tartottuk magunkat. A főhadnagy a felmentő sereg ígéretével öntött belénk harci kedvet. Voltak napok, amikor tényleg hallottunk valamit: a messzeségből tompa dübörgésre emlékeztető hangokat hozott felénk a szél, de nem követte csatazaj, és hiába is vártuk, nem jöttek a mieink.

Alig parázslott már bennünk az élet tüze, amikor végre parancsot kaptunk a kitörésre. Annak az épületnek a pincéjéből indultunk, ahol annak idején összegyűjtött bennünket a főhadnagy.

A roham előtt ránk nézett, mi pedig órá, mintha útmutatásért esedeznénk.

- Akármilyen történik is veletek ma éjszaka, akármilyen vár is rátok ott - mutatott a házakra, amelyekben az oroszok megbújtak, és csak arra vártak, hogy gyilkos tüzet zúdítsanak ránk -, soha ne feledjétek el, hogy kik vagytok.

Ezt mondta, mielőtt belevettük magunkat a lövésektől, géppuskaszorvatoktól, világítórakétáktól villódzó éjszakába. Ekkor láttam utoljára, és sokáig úgy hittem, hogy elesett a többiekkel együtt a vérfürdő-

ben, amely egész éjszaka tartott. Amikor magamhoz tértem a kötözőhelyen, azt gondoltam, talán én vagyok az egyetlen túlélő a csapatból. A légnyomástól és a testemet elborító repeszektől olyan gyenge voltam, hogy még az oroszoknak se kellettem, amikor átkutatták a pincét; csak az órámat vették el.

Újra rám köszöntött a béke.

Ezúttal hosszabb ideig tartott, de eleinte nem sok köszönet volt benne. Az oroszok maradtak, és egy idő után hatalomba segítették a helyi kommunistákat. Ezek aztán nem tétlenkedtek sokáig: elkezdték összeszedni az urakat, katonatiszteket, és keresni kezdték az olyanokat, mint én. Azt beszélték, hogy éjjel jönnek az emberért, így aztán azokban az években egyetlen éjszakát sem bírtam végigaludni. Minden apró neszre felriadtam, különösen a motorzajtól félttem. Akkoriban nem sok autó járt az utakon, nemhogy éjjel, de még nappal sem; ha mégis jött egy, az nem sok jót jelentett. Hosszú évek teltek el rettegésben, bizonytalanságban és magányban, mert egyedül éltem, nem akartam senki fejére bajt hozni. Végül nem jöttek értem. Nem találtak rám, vagy talán elfeledkeztek rólam. Ki tudná ezt ma már megmondani.

Ahogy minden más, úgy a rettegés is véget ér egyszer. Egy reggel arra ébredtem, hogy letettem a múlt terhét. Több eszem is lehetett volna, megfeledkeztem az örök igazságról: akibe egyszer a múlt belevájta a körmét, azt többé nem engedi el.

Ötvenhat őszén az emberek kimentek az utcára. Előbb csak tüntettek a ruszrik meg a hatalom ellen, de aztán hamar előkerültek a fegyverek. Nem tetszett a dolog, előre láttam, hogy rossz vége lesz. Mert ilyenkor mindig előszednek embereket, olyan ügyek miatt is, amelyeket talán már maga az illető is rég elfelejtett. És én minden erőmmel azon voltam, hogy felejtsek. Jó okom volt rá. Akkoriban házasodtam meg, a feleségem az első gyerekünket várta. Ő a legszebb és a legjobb asszony a világon. Szébb, mint azok a lányok, akiket étellel édesgettünk magunkhoz, vagy a felgyújtott, lerombolt falvakból erőszakkal vittünk el, hogy aztán veréssel szelídítsük meg őket. És kedvesebb is. Sosem csap be és sosem játssza meg magát, mint azok, akik csak kényszerűségből voltak velünk. Amikor az ölébe hajtom a fejem, és csukott

szemmel hallgatom, ahogy énekel, még ma is úgy érzem, hogy mellette örökké tart a béke.

Elhatároztam hát, hogy semmiképpen sem keveredek bele abba, ami az utcán folyik. Legszívesebben ki sem mozdultam volna a lakásból, amíg az oroszok véget nem vetnek az egésznek, mert abban biztos voltam, hogy véget vetnek. Eleget harcoltam ellenük, hogy tudjam, amit megszereznek, azt nem engedik el egykönnyen. De enni még forradalom idején is kell, főleg egy várandós anyának.

Mintha a semmiből lépett volna elő, egyszerre csak ott állt előttem a főhadnagy. Annyira meglepődtem, hogy úgy, ahogy voltam, a hónom alatt egy vekni kenyérrel, fogadalmamról megfélemedkezve sutba dobtam minden óvatosságot, és vigyázzba vágтам magam.

- Hagyja ezt, őrmester! - intett le, majd utasított, hogy kövessem, és én nem tudtam nemet mondani neki. Minden, amit hosszú évek alatt szerettem volna elfelejteni, és úgy hittem, sikerült is, a felbukkanásával egyszerre eszembe jutott: az ismerős arcélek a lángoló házak fényében, a fegyverek tompa, fémese zaja, ahogy nekiütődnek más fémtárgyaknak, az erdő finom lélegzése a reggeli párafelhőben, a résnyire szűkült szemek a pillanatokon belül kirobbanó tűzharcot megelőző feszült várakozásban, amikor szinte vibrál a levegő az ember körül. Igen, mindez eleven emlékként mindvégig ott volt velem, és most hívott, hogy kövessem bátran.

- Nincs itt senki - néztem körbe.

Szinte vágni lehetet a csendet; beljebb mentünk, de egy lélek sem volt az épületben, amely az ostrom alatt a csapatunk főhadiszállásául szolgált. Itt ettünk, éltünk, mulattunk a harcok szünetében. Itt vártuk a felmentő sereget, és amikor minden veszni látszott, innen indultunk a végső rohamra. Úgy látszott, hogy a kommunisták alatt is valami hivatal működött benne, mert a folyosók megint tele voltak elszórt papírlapokkal.

- Majd jönnek - mondta.

- Kik?

- A régiiek - felelte. - Még sokan vannak úgy, mint te meg én.

- És mit fogunk csinálni, ha ideérnek?

- Azt, amihez mi igazán értünk.

- Gondolja, hogy sikerülni fog? – kockáztattam meg a kérdést, mert nem nagyon hittem benne, hogy a nép puskákkal meg Molotov-koktélokkel le tudja győzni az oroszokat.

- Csak néhány napig, legfeljebb egy hétig kell kitartani, és jönnek az amerikaiak.

Na, gondoltam magamban, ugyanezt mondták az ostrom alatt is, aztán hiába vártuk a felmentő sereget. Ha ezek is úgy jönnek, mint a németek, akkor bizony nem sok jóra számíthatunk. A varázslat egy pillanat alatt szétfoszlott. De magamba fojtottam a keserűségemet, inkább ezt mondtam:

- Nézze, főhadnagy úr! – igyekeztem a legnagyobb tisztelettel beszélni hozzá, elvégre mégiscsak a parancsnokom volt azokból az időkből, amikor még a sereg volt az otthonom, mi pedig apánkként tekintettünk rá. – Én most hazamegyek a feleségemhez, és kivárom, amíg vége nem lesz ennek az egésznek. Magának is ezt kellene tennie.

- El akarsz menni?!

- A feleségem várandós.

- Te itt akarod hagyni a bajtársaidat?!

- De hát rajtunk kívül nincs itt senki! – kiáltottam fel.

A hangom visszhangzott az üres folyosókon.

- Nem mész sehova! – ragadta meg a kabátom gallérját a főhadnagy, és a falhoz lökött. – Te nyomorult, azt hiszed, hogy megszabadulhatsz tőlem?! Te még mindig katona vagy, baszd meg! Azt hiszed, hogy egy nő, akit felcsináltál, ezen változtat?!

Olyan erővel szorított, hogy képtelen voltam lefejtani a karját. Láttam, hogy nincs mit tenni, hiába is kérem, nem hallgat a jó szóra. Az orrunk szinte összeért, a szeme a veszett kutyaé.

A kés a kabátzsebemben volt az egyetlen dolog, ami Ukrajnából megmaradt. Már ott is sok jó szolgálatot tett nekem. Mindig magamnál tartottam.

Mielőtt eljöttem arról az elátkozott helyről, átkutattam a zsebeit. Álnéven bujkált, az igazolványa szerint Kovácsnak hívták, és kalauz volt a vasútnál.